

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Кристиан Русев Енчев, секция „Онтология и епистемология“ към ИФС – БАН,

за дисертационния труд на Паула Ангелова „Смислово конституиране и жизнени светове. Към възможността за феноменологична антропология“ за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по направление 3.1. *Социология, антропология и науки за културата*;

Паула Ангелова разглежда възможността за феноменологична антропология, налична в латентна форма при късния Хусерл, с допирна точка между него и трето и четвърто поколение френски феноменолози, в „продуктивна невярност“ спрямо „Феноменологията като строга наука“ (с. 3). Времевият обхват е „феноменологичен зиг-заг“ между късния Хусерл от 20-те и 30-те години на 20 век и колаборацията му с Финк в контекста на 6-тата Картезианска медитация, заедно с френската феноменологична традиция откъм Мерло-Понти, Левинас, Малдине и Ришир. Ангелова разглежда френския дебат в края на 60-те години на 20 век, както и периода на анти-хуманистични настроения (Фуко и Дерида), отслабващи през последните 20 години. На това основание, съгласно дисертантката, може да бъде мислено завръщане на антропологичната проблематика. По-долу ще проследя някои съществени за мен моменти от дисертацията съгласно опит да мисля заедно с Ангелова, но и отвъд блестящо проведените от нея анализи и ясно открити тези.

Провеждането на рефлексивен ход отвъд ейдетиката в пределите на статичната феноменология означава минаване „в гръб“ на трансценденталната редукция, пробив в трансценденталния живот, схванат откъм феноменологичната регресия, при който пробив се преминава към даден в актовете на „вчувстване“ „пълнокръвен“ и интересубективно „обобщностяващ се“ трансцендентален живот (от „втори порядък“). Тук лежи възможността за изследване на антропологичните импликации на въпроси отвъд една трансцендентална епистемологична рамка, вече в полето на генетичната феноменология. При въвеждането на темата за афективността с оглед на „се-случва“-нето на субективността (имаща „невъзвратно диахронно минало“) пред лицето на радикална другост, вчувстването следва да получи израз в интерфактичната трансусетимост като „афективна матрица, която отваря самата възможност да получи лицето си, посрещайки и приемайки радикално другия, подобен на непредвидимостта на едно събитие“ (с. 128). При такова „се-случва“-не на субективността е неизменно важно въвеждането на темата за *невъзможното минало* – такова, каквото не просто не е възможно да се запази в спомена, но и такова, в което не е възможно някога да съм присъствал: то има „скрита и безкрайна почва на произход“, а запълването му е възможно чрез „сякаш спомен“ за едно „сякаш съ-настояще“ в едно „сякаш спомнено“ (с. 171) – последните са конструктивни ходове, запълващи една лакуна. Така субектът *винаги закъснява*, доколкото винаги пребивава в една радикална пасивност, „по-пасивна от всяка пасивност“ (с. 127). Една такава пасивност като „уязвимост“ не само

предшества всяка активност, но е и *невъзможна за поемане*. По този начин невъзможното минало и една „невъзможна за поемане пасивност“ се срещат в радикалното разподобяване на субектността, корелативно на авто-хетеро-афективност. При такова преосмисляне на вчувстването като интерфактична трансусетимост, като „обсесивна обзетост от всички други“ на моето аз, имаме имплозия („инверсия на интенционалния екстаз“), опит за поглъщане като в черна дупка на всички други откъм невъзможната за поемане пасивност (винителният падеж по този начин насочва и към виновност), но и експлозия, взривяване на моето аз в разподобяването му пред лицето на радикалната обвиняваща непредвидимост на идното: „преследващо обвиняване от страна на предстоящото“; така при тази обсебя вчувстването бива преизтъквано, с препратки към Левинас и Малдине, като изложеност на това „да бъда почувстван в моята усетимост от всички други или от общността на трансценденталната интерфактичност“ (с. 128). Пред преследващото обвиняващо предстоящо, в търсенето на свое лице в радикалната другост, азът осцилира между невъзможната поемливост и авто-хетеро-афекцията на „аз се“ („субектът е винаги различен в едно закъснение“, с. 125). В „сърцевината“ на този субективен хетеро-контакт на „себе си със себе си“, ако се продължи подхванатият рефлексивен ход в посока към Ришир, лежат перцептивните фантазии и чрез тях може да се обхване и разгледаната по-горе трансформация на вчувстването в интерфактичната трансусетимост, доколкото „чрез тях и в тях се осъществява и универсалната обратимост между „схващането“ и „схванатото“, между „гледащото“ и „гледаното“ (с. 124). Тази обратимост обаче, струва ми се, доколкото имаме отвореност за другостта в един радикален смисъл и азът непрекъснато се опитва да навакса в трансусетимостта без резултат закъснението си (несекваща транзитивност), поставя на дневен ред непрекъснатата осцилация между центриране и децентриране на погледа в динамиката на това догонване. Затова и перцептивните фантазии винаги „схващат „повече“ и „нещо друго“ [подобно на рефлексивното съдене в *Третата критика* на Кант; там въображението е винаги вече „настроено“, така да се каже] в самите фантазии-афекции в потока на фантазиите, за да отворят пространството на смисъла“ (пак там). Така винаги имаме едно „въведено от афективността отклонение, а то е следа от незапомнено минало“ (пак там). *Това отклонение, следователно, се отключва от невъзможното минало, а в афективността нахлува неотстранимата виновност на закъснението и недостижимостта на спомена*. Невъзможността за досег до този пра-модус на билдто, афектирайки афективността да „завибрира“ на отстояние от самата себе си, отправя самоотнасянето на аза в трансусетимостта и по този начин опитът – афективен и мислен като въплътен през фантазията – „в своето първично несъвпадение е призван да експериментира в една относителна екстериорност, в която се среща със света и другия“ (с. 147). Във „*Философът и неговата сянка*“ Морис Мерло-Понти прокарва идеята за характеризирането на тялото като субектна *екстериорност, която обаче не е обективна*: тялото е „счленено с видимия свят“, но като „нещо, което аз обитавам“, тоест тялото „е на страната на субекта, но не е чуждо на локалността на нещата“. Телесната рефлексивност при докосването на едната ми ръка от другата имплицира другия „като разширение на това съприсъствие“ – „той и аз сме като органи на една-единствена интертелесност“. Така транзитивността възниква на равнище „под равнището на мисленето“ – в положението „аз виждам, че той вижда“ „'основно

гледане¹ и 'подчинено гледане¹ взаимно се децентрират". Така „първичното несъвпадение“ на опита отпраща отвъд всяка аперцепция и дава възможност да бъде въведено „феноменологично диво поле“, в което въплъщението „да се мисли през *фантазията, афективността и телесността*“, доколкото това поле е „поток на *фантазии-афекции и перцептивни афекции* в тяхната въплътеност в *Leiblichkeit* [афективна телесност]“ (с. 145, 175). Тук е мястото и да бъде заявена фантазната телесност като „първична форма на конституиращата се телесност“, на фантазното тяло като такова „реещо се и променливо изживяно тяло“ (с. 134), което е *местодаряващо*; трансусетимостта към радикално чуждата интериорност не е ситуируема телесно, но в тази неизобразимост на тялото имаме, по Жан-Люк Нанси, „вибрацията, сингуларната интензивност – самата тя променяща се, мобилна“. Тази динамика и сингуларна интензивност на тялото разкрива отварящо местодаряване. Очертава се траектория – линия, маркираща зони на прегъване, полетата на интензивност, членоразделност в движение, (ре)организация на тялото. *Тялото като отворено/отварящо: една недокосваема повърхност, невъзможна за достигане от мисълта и все пак достижима като нахлуване в изпаднала в криза понятийност; поле на интензивност, търсещо израз в езика.*

* * *

В дисертационния труд на Паула Ангелова са налице ясно открити приноси моменти. Анализите и методологията са на изключително високо ниво, структурата на автореферата адекватно отразява структурата на дисертацията. Тезите са ясно обосновани, с нужната проникновеност, оригиналност и разбиране. Обхватът на литературата е внушителен, цитираните съчинения са проучени прецизно в детайли. Бих си позволил да дам и няколко препоръки:

1. С оглед на по-нататъшната ѝ работа бих предложил да привлече в анализите си повече препратки към Хайдегер във връзка с фигурите на междинността, например с оглед на „ничиата земя“ между центриране и децентриране на погледа (респективно кинестетична подвижност на субекта); доколкото, както написах по-горе, съгласно тезите в дисертацията невъзможното минало и една „невъзможна за поемане пасивност“ се срещат в радикалното разподобяване на субектността, корелативно на авто-хетеро-афективност: това е неизменно важно и във връзка с *Fügung der Fuge* при Хайдегер на равнището на една феноменология на афективността откъм децентрирането, функциониращо като „конститутивна нула на опита“ – така авто-хетеро-афективността посреща „пречупеността на Dasein в самото себе си“ (срв. Събева, С. 2010. Пречупената социалност. София: Изток – Запад, с. 148–149).

2. В една индивидуалност, оказваща се същностно екстериорна, тоест такава, при която опитът – афективен и мислен като въплътен през фантазията – „в своето първично несъвпадение е призван да експериментира в една относителна екстериорност, в която се среща със света и другия“, доколкото този опит е станал неизменна част от нашата собствена кинестетична организация, може да бъде мислен (тук правя опит да мисля еретично, с намерение за „продуктивна невярност“ спрямо Кольо Коев) един непрестанен

интенционален преход в себе си като в нещо различно от себе си – това е *par excellence* транзитивно-интенционален преход, при който нямаме фиксирани на интенционални обекти, но с него указваме подстъп към мисленето на радикалното разподобяване на субектността и съответната авто-хетеро-афективност. Подобно разбиране за транзитивната интенционалност, според мен, би могло да намери място в дисертационния труд с оглед на генетични и конструктивни феноменологични достижения.

3. Интересно би било, при едно бъдещо развитие на този труд по феноменологична антропология, сравнението с проекта за трансцендентална антропология, развит в монографията на Валентин Канавров „Трансценденталният път към човека“. Последният е конструктивен проект, който „полага теоретични условия за ценностно-неутрално представяне на битието на човека“. Новото в антропологичния проект на Канавров е „неговата специфична, формално-метафизизирана, трансцендентално-феноменологична конститутивност“, даваща теоретична възможност за прекрачване границите както на класическия Кантов вариант на трансцендентализъм, така и на екзистенциалната феноменология (визирани тук са Хусерл и Хайдегер). Именно заявената и в двата проекта конструктивност би могла да послужи за фокусирането върху евентуални пресечни точки, но и за очертаването на „линии на бягство“.

С така направените препоръки към дисертационния труд, поздравявам дисертантката за изключително високото ниво на работа и актуалност на постигнатите резултати, като убедено гласувам с **ДА** за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ на Паула Ангелова за нейния дисертационен труд на тема: **„Смислово конституиране и жизнени светове. Към възможността за феноменологична антропология“** по направление *3.1. Социология, антропология и науки за културата*.

София,
10.03.2021

доц. д-р Кристиян Енчев